

Kunskapsekonomins viktigaste tillgång?

Utvärdering av Svenskt Näringslivs
immaterialrättsstrategi

November 2023

Förord

De immaterialrättsintensiva företagen står numera för 47 % av EU:s BNP och för 90 % av EU:s export till omvärlden. Hur man än betraktar det kan de kunskapsbaserade tillgångarnas betydelse för näringslivet inte nog understrykas. Allt fungerar dock inte optimalt. Det finns en stor mängd förlegad lagstiftning. Det finns också en stor del av rent av felaktig hantering som gör att exempelvis kommersialisering av forskningsresultat inte kan ske.

2018 tillsattes en nyinrättad tjänst som policyexpert för immaterialrätt på Svenskt Näringsliv. Bakgrunden var att det identifierats ett behov av att ta fram en immaterialrättsstrategi och ett behov av att skapa en arena för att diskutera immaterialrättsfrågor från ett näringslivsperspektiv.

Det är nu dags att utvärdera den immaterialrättsstrategi som Svenskt Näringsliv arbetat med sedan dess.

Innehåll

Förord	3
Innehåll	5
1. Bakgrund till strategin	7
1.1 Uppdraget	7
1.2 Strukturen av strategin	7
1.3 Strukturen för arbetet	8
1.4 Kampen om berättelsen	8
2. Utmaningen kunskapsbrist	11
2.1 Vad innebär utmaningen kunskapsbrist?	11
2.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?	11
2.3 Vad har politiken gjort?	16
2.4 Kvarstår utmaningen?	18
3. Utmaningen bristande tillvaratagande av tillgångar	19
3.1 Vad innebär utmaningen bristande tillvaratagande?	19
3.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?	19
3.3 Vad har politiken gjort?	23
3.4 Kvarstår utmaningen?	24
4. Utmaningen ny teknisk verklighet	25
4.1 Vad innebär utmaningen ny teknisk verklighet?	25
4.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?	25
4.3 Vad har politiken gjort?	27
4.4 Kvarstår utmaningen?	28

5. Utmaningen globalisering	29
5.1 Vad innebär utmaningen globalisering?	29
5.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?	29
5.3 Vad har politiken gjort?	30
5.4 Kvarstår utmaningen?	31
6. Utmaningen regelverk i behov av förändring	33
6.1 Vad innebär utmaningen regelverk i behov av förändring?	33
6.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?	33
6.3 Vad har politiken gjort?	36
6.4 Kvarstår utmaningen?	36
7. Vägar framåt.....	37
7.1 Behov av ett omtag	37
7.2 Kampen fortsätter! Eller?	38

1. Bakgrund till strategin

1.1 Uppdraget

När det skapades en tjänst för en policyexpert för immaterialrätt uttrycktes det som att uppdraget bestod i att dels arbeta fram en gemensam policy på immaterialrättsområdet och att göra Svenskt Näringsliv till en arena där immaterialrätt diskuteras utifrån ett näringslivsperspektiv.

Det hade under flera år inte funnits någon i organisationen som hade ansvar för immaterialrättsfrågorna på heltid. När tjänsten skapades var det därför en nysatsning på området. Det fanns inte heller en samlande kraft för att samla medlemsorganisationernas immaterialrättsliga frågor.

På immaterialrättsområdet fanns, och finns, en uppsjö av olika föreningar och sammanslutningar. En del av dessa har fokus på forskare i immaterialrätt, såsom Institutet för Immaterialrätt och Marknadsrätt vid Stockholms universitet. En del av dem har fokus på ombudsidan, såsom SEPAF. Det som saknades var en arena där fokus låg på att diskutera immaterialrättsfrågorna utifrån ett näringslivsperspektiv.

1.2 Strukturen av strategin

Lösningen blev att ta fram en immaterialrättsstrategi för Svenskt Näringsliv. Genom framtagandet av strategin blev det möjligt att knyta ihop hur medlemsorganisationer och medlemsföretag ser på olika frågor. Strategin kom att utformas utifrån olika utmaningar.

1. Kunskapsbrist
2. Bristande tillvaratagande av tillgångar
3. Ny teknisk verklighet
4. Globalisering
5. Regelverk i behov av förändring

Strategin lanserades genom en serie seminarier, där varje utmaning presenterades i ett eget seminarium. Redan detta gjorde att immaterialrättsstrategin inte blev ett tomtebloss som brändes av i ett svep utan något som kom att leva längre. Lanseringen av strategin skedde under 2019 och 2020.

Under åren 2021-2023 kom fokus att läggas på olika utmaningar, men hela tiden med en koppling tillbaka till immaterialrättsstrategin.

1.3 Strukturen för arbetet

Sedan många år finns en immaterialrättskommitté till stöd för Svenskt Näringslivs arbete på immaterialrättsområdet. Immaterialrättskommittén strukturerades om 2018 för att ligga mer i linje med det som var tanken med nysatsningen. Det innebar bland annat att kommittén numera enbart består av personer från medlemsorganisationer och medlemsföretag. Tidigare fanns flera advokater och patentombud i kommittén.

Det skapades fokuserade undergrupper för att arbeta med särskilda frågor. Det innebar skapandet av en samverkansgrupp, enbart för personer för medlemsorganisationer. Denna grupp ger en möjlighet att diskutera frågor som är specifika för just Svenskt Näringsliv och medlemsorganisationerna. Det skapades också bland annat en patentgrupp, en mönsterrättsgrupp och en upphovsrättsgrupp.

En viktig del i arbetet är att sprida information. Det handlar om att informera om vad som sker på området, exempelvis beträffande ny lagstiftning. Det handlar dock väl så mycket om att sprida Svenskt Näringslivs syn på olika immaterialrättsliga frågor. För syftet skapades två nyhetsbrev, ett på svenska och ett på engelska.

Det svenska nyhetsbrevet går ut en gång i månaden till drygt 1 000 mottagare. På sändlistan finns bland andra politiker, andra beslutsfattare, advokater och självklart personer på medlemsföretag. Det engelska nyhetsbrevet går ut varannan månad till knappt 800 mottagare. Fokus på den sändlistan har varit att nå personer som har att göra med EU:s beslutsfattande. Till det kommer även representanter för bland andra internationella organisationer.

1.4 Kampen om berättelsen

En av de stora frågorna på immaterialrättsområdet är kampen om berättelsen. Under flera årtionden har de immaterialrättsliga systemen varit under lupp. Från politiskt håll växte Piratpartiet fram, men främsta fokus att underminera immaterialrättigheterna. Även vid sidan av Piratpartiet kom en skepsis att växa fram, bland annat med stöd i felaktiga bilder av hur immaterialrättigheterna fungerar. Det förekommer fortfarande ofta felaktigheter i debatten, såsom att trepunktsbältet aldrig patenterades eller att Nicholas Tesla aldrig gjorde några patentansökningar.

En del i arbetet med immaterialrättsstrategin har därför behövt handla om kampen om berättelsen. Det har behövts beskrivas hur immaterialrätten faktiskt fungerar och hur den faktiskt används. Detta har bland annat gjorts genom att inte bara tala om immaterialrätt som de olika immaterialrättigheterna utan som kunskapsekonomins viktigaste tillgång.

Fokus i kampen om berättelsen har bland annat varit att lyfta begrepp som kunskapsbaserade tillgångar. Detta är ett viktigt perspektiv för att synliggöra att det

intressanta med immaterialrätten inte är juridiken i sig utan den roll den kan spela för värdeskapande och därmed konkurrenskraft.

En del i berättelsen handlar om koppling till samhällsekonomin. Det har gjorts bland annat genom en rapport om produktivitet.¹ Det har också gjorts försök att sprida information om kopplingen mellan marknadsekonomin och immaterialrätten.²

¹ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/darfor-ar-svenska-foretag-mindre-produktiva-an-tyska_1202024.html
Rapporten skriven av Linus Svedberg och Christina Wainikka.

² Se till exempel <https://timbro.se/smedjan/utan-patentratt-ingen-kunskapsekonomi/>

2. Utmaningen kunskapsbrist

2.1 Vad innebär utmaningen kunskapsbrist?

Så här beskrivs utmaningen när strategin lanserades:

I kunskapsekonomin har immaterialrätten kommit att få en allt större betydelse. Det finns dock samtidigt en skriande kunskapsbrist, vilket visats i flera olika rapporter. Detta gäller inte bara i Sverige utan har visats även på EU-nivå. Alltför många kan alltför lite, så lite att de inte ens vet när de borde fråga om hjälp. Kunskapsbristen är kostsam för samhället, inte minst för företags möjlighet att få utväxling på det som skapas. Vi ser också att tillgångar som skulle kunna finnas inte skapas, genom att exempelvis patent inte söks. Det kan också handla om motsatsen, att patentansökningar lämnas in i situationer där andra strategier kanske varit bättre.

Vi lever i en konkurrensutsatt global ekonomi. Om vi är sämre än andra länder på att ta tillvara på kunskapsbaserade tillgångar spelar det mindre roll om vi på andra sätt försöker säkerställa en god position i kunskapsekonomin. Ju viktigare de kunskapsbaserade tillgångarna blir, desto allvarigare är denna utbredda okunskap. I praktiken handlar detta om Sveriges konkurrenskraft och välstånd.

2.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?

Beskrivning av utmaningen

En del av det viktiga arbetet med kunskapsbristen har varit att tala om hur omfattande kunskapsbristen är och vad den får för effekter. Detta är också en del av kampen av berättelsen. En sammanhängande berättelse har tagits fram och använts inom ramen för kontakter med politiker, andra policymakers och även i annan kommunikation. En del är sådant som spridits på hemsidan.

Lansering

Utmaningen lanserades i samband med att strategin som helhet lanserades,³

³ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/kunskapsekonomins-viktigaste-tillgang-sa-far-vi-bättre-utvaxling_1137388.html

Fortsatta analyser

Kunskapsbristen om immaterialrätt hänger till viss del samman med hur man utbildar om immaterialrätt. Svenskt Näringsliv har därför gjort analyser av hur det ser ut på utbildningssidan.

- Jämförelser med andra länder

I allt fler andra länder har utbildningsreformer genomförts för att säkra utbildning om immaterialrätt, både i grundläggande utbildning och i högre utbildning. Det gäller bland annat i Korea och Ungern. I Finland ansågs en kartläggning av hur utbildning och kunskapsnivå faktiskt ser ut vara en viktig utgångspunkt i framtagandet av en nationell immaterialrättsstrategi. Svenskt Näringsliv försöker aktivt bevaka hur det ser ut internationellt och hur detta utvecklas.

- Genomgångar av hur det ser ut på olika håll i Sverige

Svenskt Näringsliv har genomfört kartläggningar av hur man utbildar inom immaterialrätt på olika lärosäten. Analys har skett av bland annat utbildningsprogram och kursplaner. Dessa kartläggningar har sedan använts i kontakter med lärosätesledningar, lokala medier och inte minst politiker. Några saker som noterats är:

- Det finns juristutbildningar där kurs i immaterialrätt är valbar
- Det går att utbilda sig till högskoleingenjör med inriktning på innovation utan att lära sig något om immaterialrätt
- Det går att läsa högskoleutbildningar inom digital innovation (inklusive spelutveckling) utan att lära sig någonting om immaterialrätt eller om immaterialrättsliga avtal
- En del utbildningar har moment där immaterialrätt ingår, såsom delar där innovationsprojekt ska genomföras. I den mån litteratur används är den i hög utsträckning amerikansk, vilket ger fel bild av centrala delar av exempelvis svensk patenträtt.
- Innovationssystemet brister. Det gäller inte minst deras egen kunskap och hur den tas vidare till de som får stöd.
- En del av innovationssystemets brister leder till att det inte sker uppföljning av om de som får stöd faktiskt ser till att vidta rätt åtgärder i rätt tid. Det handlar om allt från registreringar till avtal som är nödvändiga för kommersialisering.
- Det finns positiva undantag, vilket kan tjäna som förebild för andra. Innovationskontoret Fyrklövern har en doktorandkurs i entreprenörskap som innehåller flera delar om immaterialrätt. I Stockholm finns en 7,5 poängskurs i immaterialrätt som obligatorisk del i juristutbildningen (på de andra lärosäten som har immaterialrätt ingår de som delmoment i andra kurser). I Lund finns

ett mastersprogram inriktat på handel som har kursmoment som handlar om immaterialrätt.

- Påverkan på läroplaner

Tillsammans med andra aktörer har Svenskt Näringsliv försökt påverka läroplanerna för grundskolan. I den senaste läroplanen, Lgr22, ingår upphovsrätt i läroplanerna för musik och bild, vilket är positivt. I övrigt ingår inte immaterialrätt i de svenska läroplanerna.

Skolmaterial

Svenskt Näringsliv arbetar aktivt med att ta fram skolmaterial. Det skolmaterial för gymnasieelever om fanns om immaterialrätt har uppdaterats.⁴ Skriften "Immaterialrätt – att ta hand om innovationer" släpptes 2019.

Skriften har kompletterats med fyra korta filmer på YouTube, där Christina Wainikka går igenom immaterialrätt, patenträtt, upphovsrätt och varumärkesrätt. Filmerna blev klara hösten 2020 och är hösten 2023 uppe i 10 000 visningar tillsammans.

Svenskt Näringsliv har också samarbetat med Patent- och registreringsverket i framtagandet av ett material som riktar sig till de som är engagerade i Ung Företagsamhet, till exempel genom att driva UF-företag. Projektet bekostades av Patent- och registreringsverket, som i sin tur fått medel från EUIPO för satsningen.⁵ Materialet blev klart 2021.

Svenskt Näringsliv har tillsammans med Patent- och registreringsverket tagit fram ett utbildningsmaterial riktat till uppstartande företag. Materialet tillhandahålls av Drivhuset.⁶ Materialet blev klart 2022.

Debattartiklar

Det har gjorts flera debattartiklar under åren, inte minst i lokala medier runt om i landet. Många av debattartiklarna har byggt vidare på hur statistiken ser ut i till exempel ett visst län. Andra artiklar bygger på analyser som gjorts av hur det utbildas i immaterialrättsliga frågor runt om i landet.

⁴ <https://eduna.se/immaterialratt-att-ta-hand-om-innovationer.html>

⁵ <https://www.prv.se/sv/foretagare/ung-foretagare/>

⁶ <https://drivhusetonline.se/courses/har-du-koll-pa-immaterialratt/>

”Vem äger vad” – serien

Svenskt Näringsliv har en seminarieserie under temat ”Vem äger vad” som tar sikte på vem som kan äga och kontrollera immaterialrättigheter framtagna i företag.⁷ I serien anordnas ett till två seminarier varje år sedan 2019. Numera sker de flesta seminarierna digitalt eller i hybrid format. Exempel på seminarier är:

- Immaterialrättsförvärv och relationernas betydelse, våren 2019
Vilket rättighetsförvärv som ett företag gör och kan göra styrs av vilken relation företaget har till den som stått för skapandet. Har personen varit anställd, uppdragstagare eller inhyrd?
- Upphovsrätt i kollektivavtal, hösten 2019
Seminariet tog sikte på att diskutera frågorna inför avtalsrörelsen 2020. Seminariet var också viktigt att ha genom att det EU-direktiv som antogs 2019 om upphovsrätt också innehöll skrivningar om upphovsrättsliga avtal. Dessa regler kan ha påverkan på hantering av upphovsrätt även i anställning.
- Företagshemligheter, hösten 2020
Skyddet för företagshemligheter är knepigt eftersom företag måste låta anställda och andra få del av informationen för att kunna utföra sitt arbete.
- Upphovsrätt i avtal, hösten 2021⁸
Upphovsrättsliga avtal har ett särskilt regelverk som det är viktigt för företag att ha koll på. Det finns många uppfattningar om vilka rättighetsförvärv som görs och vilka som kan göras.
- Företags rätt att äga det som andra skapat, hösten 2022⁹
En genomgång av vilka regler som gäller för att ett företag exempelvis ska kunna kommersialisera en uppfinning som anställda och/eller uppdragstagare tagit fram.
- Samskapande, våren 2023¹⁰
Alltmer innovation sker i samarbeten. Då är det särskilt viktigt att ha tydliga avtal som reglerar vem som ska få göra vad med resultatet.

Boken ”Att skydda innovationer – affärer, risker och möjligheter”

Det finns ett behov av att beskriva immaterialrätten från perspektivet av de som ska använda reglerna, inte utifrån lagstiftningen. 2013 kom Christina Wainikka ut med en bok med titeln ”Att skydda innovationer – affärer, risker och möjligheter”. Istället för att som i

⁷ <https://www.svensktnaringsliv.se/fraga/vem-ager-vad>

⁸ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/vem-ager-vad-upphovsratt-i-avtal_1177763.html

⁹ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/vem-ager-vad-foretagens-mojlighet-att-aga-ratten-till-det-som-and_1191860.html

¹⁰ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/vem-ager-vad-vad-galler-nar-manga-har-skapat-tillsammans_1198151.html

många andra böcker fokusera på de olika rättigheter ligger fokus på olika typer av innovationer. Boken tar upp immaterialrättsliga aspekter kring tekniska innovationer, tjänsteinnovationer, affärsinnovationer med flera.

2020 kom en möjlighet att ge ut boken i en andra, uppdaterad, upplaga via Norstedts juridik. Boken gavs en än mer näringslivspräglad karaktär för att ligga i linje med Svenskt Näringslivs arbete på området och kom ut hösten 2020.¹¹

Föredrag runt om i Sverige

Ett viktigt sätt att nå ut till en bredare allmänhet är att hålla föredrag och föreläsningar.

Några exempel:

- Högskolan Väst, Trollhättan. Våren 2019.
- Karlstad Universitet, med regionkontoret. Hösten 2022.
- Gävle, med regionkontoret. Våren 2023.
- Skövde, med regionkontoret. Hösten 2023.
- Göteborg, med regionkontoret. Hösten 2023.

Insatser mot forskningsfinansiärer

Möten har genomförts med flera av de stora forskningsfinansiärerna, såsom Formas och KK Stiftelsen. Målet har varit att få forskningsfinansiärer att ställa krav i samband med finansiering. Det har diskuterats frågor kring vilka krav som ställs, se vidare nedan. Frågan om kunskapsbristen har också diskuterats i sig.

Skapande av forskarnätverk

Forskning i frågor som rör immaterialrätt sker inom flera olika vetenskapsområden. För att föra samman forskare har Svenskt Näringsliv bidragit till att skapa ett forskarnätverk. Andra delaktiga har varit Juridicum vid Stockholms universitet och Patent- och registreringsverket.

Insatser mot mindre företag

De små och medelstora företagen har enligt många undersökningar en än större nytta av att arbeta med de immaterialrättsliga frågorna och exempelvis registrera ett varumärke.

Insatser riktade mot mindre företag har gjorts, inte minst genom kommunikation på Svenskt Näringslivs hemsida. De mindre företagens behov har också ofta varit i fokus på olika föredrag runt om i landet.

¹¹ <https://shop.ni.se/products/att-skydda-innovationer>

Christina Wainikka har talat om immaterialrätt i relation till små och medelstora företag på EU-kommissionens SME Assembly två år i rad.¹² Christina Wainikka har också 2022 talat för International Chamber of Commerce Global IP Commission om just de små och medelstora företagen. På eventet World Chambers Congress i Genève 2023 var Christina också en av talarna, tillsammans med bland andra Daren Tang från WIPO. Rubriken då var Innovation by all and for all.

2.3 Vad har politiken gjort?

Det Svenskt Näringsliv har efterlyst är bland annat en nationell samlad strategi på immaterialrättsområdet. I en sådan strategi skulle frågan om kunskapsbrist behöva adresseras, precis såsom har gjorts i bland annat Finland och Danmark. De insatser som har gjorts har främst varit punktvisa och en del av dem har inte lett vidare till konkreta åtgärder. De insatser som gjorts i relation till utmaningen kunskapsbrist kan listas så här:

Läroplanerna

Från Lgr22 ingår upphovsrätt i läroplanerna för bild och musik. Det gör att grundskoleelever ska komma i kontakt med frågor som rör egna och andras upphovsrättigheter. I praktiken har många av de som är lärare idag inte själva tillräckliga kunskaper för att genomföra ens den mest grundläggande undervisning.

Upphovsrättsskolan

Efter finsk modell har Upphovsrättsskolan tagits fram.¹³ Den har försetts med material från Patent- och registreringsverket och ska underlätta för lärare att hitta relevant material. Så vitt känt finns inte statistik över hur användningen ser ut.

SOU 2020:59, Innovation som drivkraft – från forskning till nytta

Utredningen titta på hur innovationsstödssystemet ser ut i relation till den forskning som sker på lärosätena. I utredningen kom kunskapsbristen att bli väldigt tydlig, inte minst de effekter denna kunskapsbrist får. Utredningen kom också med flera konkreta förslag på hur kunskapsbristen ska kunna åtgärdas. Utredningen har varit ute på remiss, men har inte lett till några vidare åtgärder.

¹² 2020 och 2021. Föredraget 2020 gjordes tillsammans med Lars Holm Nielsen och finns på YouTube:

<https://www.youtube.com/watch?v=FYWxr8aooN8>

¹³ <https://upphovsrattsskolan.se/>

PRV:s uppdrag

Under hösten 2011 gavs Vinnova samt Patent- och registreringsverket ett uppdrag kring bland annat kunskapshöjande.¹⁴ Uppdraget sträckte sig under ett par år, men det som gjordes inom uppdraget ska numera hanteras inom verksamhetens normala ramar. Genomförandet av uppdraget har slutredovisats. I en del sammanhang hänvisar till exempel forskningsfinansiärer till att det ges tillräckligt med kunskaper för forskare på lärosätena eftersom Patent- och registreringsverket ibland är ute och föreläser. Med tanke på att det är ungefär en årsarbetskraft från myndigheten som har detta uppdrag är det uppenbart att behoven inte kan täckas från Patent- och registreringsverket enbart.¹⁵

EU:s satsningar

Inom ramen för EU-kommissionens handlingsplan för immaterialrätt som antogs 2020 fanns ett par punkter kopplade till den utbredda kunskapsbristen. En del av dessa utgörs av informationsinsatser, såsom satsningen på SME Fund. SME Fund är avsatta medel som mindre företag kan ansöka om att få för att till exempel göra en immaterialrättslig analys av verksamheten.

Avsaknad av frågorna i viktiga dokument

När EU-kommissionen antog sin industristrategi 2020 var den första punkten i pressmeddelandet handlingsplanen för immaterialrätt. Det är således tydligt att EU-kommissionen hade identifierat immaterialrättens betydelse. I Sverige ser det annorlunda ut, oavsett vilka partier som utgör regering. Två exempel kan nämnas:

- Regeringens industristrategi
Den presenterades under 2022, strax innan valrörelsen drog igång. Det kan noteras att betydelsen av innovation lyftes fram inte mindre än 29 gånger. I strategin gjordes dock inga kopplingar till immaterialrättens betydelse. Det som togs fram på EU fick alltså inte en uppföljning på nationell nivå. Särskilt anmärkningsvärt är detta eftersom handlingsplanen för immaterialrätt på EU-nivå ledde till att bland annat Danmark tog fram en nationell strategi.
- Budgetpropositionerna
När regeringen tar fram sin budgetproposition ger det viktiga fingervisningar om vilka frågor som anses vara viktiga. I senaste budgetpropositionen (hösten 2023) innehöll delen om forskning inte mindre än 53 hänvisningar till innovation. För att ta forskning till marknad, vilket egentligen är kärnan i innovation, krävs nyttiggörande.

¹⁴ <https://www.prv.se/sv/om-oss/var-verksamhet/regeringsuppdrag/regeringsuppdrag-n20116169-fin/>

¹⁵ <https://www.uka.se/om-oss/nyheter/nyhetsartiklar/2023-06-15-ukas-arsrapport-2023---den-senaste-statistiken-om-hogskolesektorn>

Nyttiggörande av forskning nämns två gånger. Till detta kommer också att i den del som rör Patent- och registreringsverket görs inga satsningar för att stärka dem i deras uppdrag, gentemot till exempel akademien. I själva verket drabbas de av samma neddragningar som andra myndigheter under Näringsdepartementet.

2.4 Kvarstår utmaningen?

Utmaningen kvarstår i högsta grad. De förbättringar som skett är dessvärre på marginalen. Det behövs större, strukturella, förändringar för att utmaningen ska kunna lösas. I Finland har, inom ramen för arbetet med deras nationella immaterialrättsstrategi, kartläggningar gjorts för att se hur det faktiskt ser ut på utbildningssidan. I andra EU-länder diskuteras att göra immaterialrättsdelar obligatoriska i alla högre utbildningar. Sverige halkar bara alltmer efter.

3. Utmaningen bristande tillvaratagande av tillgångar

3.1 Vad innebär utmaningen bristande tillvaratagande?

Så här beskrevs utmaningen i samband med att den lanserades:

Den kunskapsekonomi vi är en del av är helt beroende av de kunskapsbaserade tillgångarna. I Sverige finns dock många (potentiella) kunskapsbaserade tillgångar som inte tas tillvara. Ett väldigt konkret exempel är att patentinformation sällan utnyttjas som grund för forskning. Det gör att forskningsmedel går till projekt som andra redan fått patent på, vilket i praktiken innebär att resurser slösas bort. Ett annat exempel är att frågan om avtal kring de kunskapsbaserade tillgångarna oftare ses som en stötesten än som en lösning i samband med FoU-samverkan. Det gör att FoU-samverkan ibland inte alls kommer till stånd, men också att det kan finnas osäkerhet kring vem som får göra vad med resultaten. Ett sista exempel är att innovationsstödssystemen många gånger brister i såväl kompetens som rådgivning när det gäller immaterialrättigheter och andra kunskapsbaserade tillgångar. För svensk konkurrenskraft har vi som nation inte råd att inte ta tillvara de tillgångar vi faktiskt kan ha. Vi lever i en konkurrensutsatt global ekonomi. Om vi är sämre än andra länder på att ta tillvara på kunskapsbaserade tillgångar spelar det mindre roll om vi på andra sätt försöker säkerställa en god position i kunskapsekonomin. I praktiken handlar detta om Sveriges konkurrenskraft och välstånd.

3.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?

Analyser

Svenskt Näringsliv har i arbetet med strategin gjort en stor mängd analyser. Hit hör exempelvis:

- Patentinformation
Jämförelser kring hur patentinformation hanteras i olika länder. Här finns många goda förebilder, såsom Singapore.
- Hantering av immaterialrättigheter vid offentlig upphandling
Analys har gjorts av hur klausuler kring immaterialrätt ser ut i samband med offentlig upphandling. I hela 93,9 % av upphandlingarna krävde det allmänna full äganderätt till immaterialrättigheter som aktualiseras i samband med upphandlingen.

Lansering

Utmaningen lanserades på ett webinarium i september 2020. Fokus låg bland annat att lyfta immaterialrättens betydelse för att kunna nyttiggöra forskningsresultat.

FoU-samverkan – rapport och seminarium

Samverkan mellan näringsliv och akademi är nödvändig för att samhällsutmaningar ska kunna mötas. Samverkan är också ofta nödvändig för att nå fram till kommersialisering av forskningsresultat. Det finns flera immaterialrättsliga stötestenar som gör att potentiella tillgångar inte tas tillvara på bästa sätt.

En stötesten är framförhandlandet av de nödvändiga avtalen. Hanteringen av de immaterialrättsliga frågorna, det vill säga vem som ska få göra vad med resultatet som utmynnar av samverkan, gör ofta att avtalsförhandlingarna drar ut på tiden. Till detta hör problem kring tolkning av de immaterialrättsliga delarna av avtalen i relation till reglerna om statsstöd.

Hösten 2021 släppte Svenskt Näringsliv en rapport om immaterialrätt och FoU-samverkan.¹⁶ I rapporten görs en genomgång av de rättsliga reglerna, men den innehåller också problembeskrivningar gjorda av olika aktörer. I samband med att rapporten släpptes anordnades ett webinarium.¹⁷

Finland som immaterialrättsligt föregångsland

Finland har sedan många år en nationell immaterialrättsstrategi. En del av det arbete som gjorts i Finland är kopplat till immaterialrätt och forskning, för att säkerställa att (potentiella) kunskapsbaserade tillgångar tas tillvara.

Svenskt Näringsliv tog fram en rapport om Finland som immaterialrättsligt föregångsland. Rapporten tittade på de insatser som gjorts i Finland, men också de effekter dessa insatser fått.¹⁸ I samband med att rapporten släpptes anordnades ett webinarium.¹⁹

¹⁶ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/fou-samverkan-immaterialratt-som-problem-och-losning_1175407.html
Rapporten är skriven av Christina Wainikka.

¹⁷ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/kunskapsekonomins-viktigaste-tillgang-fou-samverkan-och-immaterial_1174300.html

¹⁸ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/vad-sverige-kan-gora-bättre-finland-som-immaterialrättsligt-föreg_1177790.html
Rapporten är skriven av Christina Wainikka och Måns Marklund. Måns ansvarade framförallt för analyserna av patent och patentansökningar.

¹⁹ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/kunskapsekonomins-viktigaste-tillgang-vad-kan-vi-lara-oss-av-inno_1176136.html

SOU 2020:59 – Innovation som drivkraft

I samband med utredningen bidrog Svenskt Näringsliv aktivt. Svenskt Näringsliv deltog i flera möten och levererade texter kopplade till nyttiggörande och immaterialrätt. Detta resulterade i flera förslag, inte minst kring behov av kunskapshöjning om immaterialrätt. Utredningen pekade tydligt på att immaterialrättigheter är centrala för att nyttiggörande ska kunna ske.

I samband med att utredningen släpptes anordnade Svenskt Näringsliv ett seminarium där utredningen diskuterades.²⁰ Svenskt Näringsliv lämnade också in ett utförligt remissyttrande, där inte minst förslagen kring hantering av immaterialrättigheter kopplat till nyttiggörande av forskning diskuterades.²¹

Möten med forskningsfinansiärer

Möten har genomförts med flera av de stora forskningsfinansiärerna, såsom Formas och KK Stiftelsen. Målet har varit att få forskningsfinansiärer att ställa krav i samband med finansiering. Ett av kraven som bör ställas är att det visas att forskarna har tittat på patentinformation i samband med att de har formulerat forskningsfrågorna. Kravet är viktigt eftersom det finns många exempel på att forskning finansieras trots att patent redan finns på området.

Ett annat krav är att det bör finnas en immaterialrättslig plan för alla forskningsprojekt. Inte minst är detta viktigt om det kan finnas upphovsrättsligt skyddade prestationer som resultat av projektet. Det kan då behöva skrivas upphovsrättsliga avtal i tidiga skeden.

Mötena har ännu inte lett till att tydligare krav ställs. KK Stiftelsen har dock vid flera tillfällen bjudit in Christina Wainikka som talare.

Råd om FoU-samverkan

Som en uppföljning till arbetet kring FoU-samverkan har ett projekt genomförts tillsammans med Teknikföretagen och Sveriges Universitets- och högskoleförbund (SUHF). För Svenskt Näringslivs del har Stefan Sagebro, expert på statsstöd, och Christina Wainikka varit med i projektgruppen.

Ett resultat av projektet är att gemensamma råd har tagits fram för att underlätta samverkan. Råden presenterades under 2023.²² Råden har Svenskt Näringsliv och SUHF som

²⁰ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/forskning-och-innovation/webbinarium-nyttiggorande-hur-behover-innovationsstodssystemet-ut_1150208.html

²¹ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/forskning-och-innovation/remiss-av-sou-202059-innovation-som-drivkraft-fran-forskning-till_1170062.html Remissyttrandet skrevs under av Emil Görnerup och Johan Britz. Det skrevs av Emil Görnerup, Ulrika Wallén samt Christina Wainikka.

²² https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/naringsliv-och-akademi-maste-lara-sig-dansa-tango_1203436.html

gemensam avsändare, vilket är viktigt för att verkligen nå ut inom både akademi och näringsliv. Under hösten 2023 anordnades också ett seminarium om FoU-samverkan.²³

Knowledge valorisation

Inom ramen för EU:s handlingsplan för immaterialrätt har ett arbete funnits kring "Knowledge Valorisation" (kunskapsutnyttjande). Arbetet handlar om att säkerställa att forskningsresultat och liknande verkligen kan nyttiggöras. Det har också identifierats att aktiv hantering av immaterialrättigheter är nödvändig.

De nya riktlinjerna presenterades hösten 2022.²⁴ Inför detta deltog Christina Wainikka i möten kring hur de skulle utformas. Christina var även moderator under ett av seminarium under Knowledge Valorisation Week 2022 (It takes 2 to tango).²⁵

Under hösten 2023 anordnade Vinnova en Mutual Learning Event med deltagare från såväl EU-kommissionen som ett flertal medlemsstater. Christina Wainikka var inbjuden som en av talarna.

Under hösten 2023 var frågor kring "Knowledge Valorisation" uppe under ett av seminarierna på CIP Forum. Även här var Christina Wainikka en av talarna.

Det stora problemet på området är att få en ökad kännedom och ökad tillämpning av riktlinjerna. De är inte perfekta. Det är dock oändligt mycket bättre att de används än att inga aktiva ställningstaganden görs kring de kunskapsbaserade tillgångarna innan det är för sent. I Sverige är kännedomen om riktlinjerna mycket låg, vilket är problematiskt.

Inspel inför forskningspropositionen 2024

Under 2024 ska regeringen presentera sin forsknings- och innovationsproposition. Redan i juni 2023 presenterade Svenskt Näringsliv sitt inspel till propositionen. I inspelet fanns en del skrivningar kopplade till immaterialrätt. Dessa tar främst sikte på immaterialrättens roll i nyttiggörande av forskning. Inspelet togs fram av Emil Görnerup och Amelie von Zweigbergk.²⁶

²³ <https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/valkommen-till-samverkan-hur-far-vi-akademi-och-naringsliv>

²⁴ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-research-and-innovation/eu-valorisation-policy/knowledge-valorisation-platform/guiding-principles-knowledge-valorisation-implementing-codes-practice_en

²⁵ <https://webcast.ec.europa.eu/eu-knowledge-valorisation-week-2022-day-three>

²⁶ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/forskning-och-innovation/naringslivet-har-satt-agendan_1201139.html

Offentlig upphandling – skrift

Kunskapsbaserade tillgångar aktualiseras ofta vid offentlig upphandling. Kunskapen om immaterialrätt är dock tyvärr ofta låg bland de som är involverade i offentlig upphandling, både hos upphandlare och hos leverantörer.

I en kunskapshöjande åtgärd tog Svenskt Näringsliv fram en skrift om upphandling och immaterialrätt 2021.²⁷

Vetenskaplig artikel med mera

Ellen Hausel Heldahl och Christina Wainikka skrev en vetenskaplig artikel i tidskriften Nordiskt Immaterialrätt rättsskydd på temat immaterialrätt i offentlig upphandling. Artikeln publicerades i NIR 2/2022 med rubriken "Immateriella rättigheter i offentlig upphandling". I samband med arbetet med artikeln var den också föremål för ett vetenskapligt seminarium. Syftet med att publicera på detta sätt är att det är nödvändigt att nå jurister i deras yrkesroll, snarare än de som normalt är mottagare av exempelvis påverkansarbete.

Bok immaterialrätt i offentlig upphandling

För att kunna nå ut till jurister som arbetar med upphandlingsfrågor togs beslut att ta fram en bok om immaterialrätt i offentlig upphandling. Norstedts Juridik nappade på förslaget från Ellen Hausel Heldahl och Christina Wainikka om att ge ut en sådan bok. Boken blev klar hösten 2022.²⁸

Boken har också kommit att ligga till grund för en mängd föredrag och seminarier runt om i Sverige, men också i de andra nordiska länderna. Det är främst Ellen Hausel Heldahl som gjort dessa insatser. Hon är expert på offentlig upphandling och når ut bra i upphandlingskretsar.

3.3 Vad har politiken gjort?

SOU 2020:59, Innovation som drivkraft – från forskning till nytta

Utredningen tog sikte på innovationssystemet inom akademien. Den identifierade tydligt immaterialrättens betydelse för att forskningsresultat ska kunna nyttiggöras. Detta är helt nödvändigt att förstå för att de kunskapsbaserade tillgångarna som mynnar ut av forskning

²⁷ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/foretagsjuridik/upphandling-och-immaterialratt_1178578.html Skriften är skriven av Ellen Hausel Heldahl och Christina Wainikka.

²⁸ <https://shop.ni.se/products/immaterialratt-i-offentlig-upphandling>

ska kunna tas tillvara. Många av förslagen är bra, men utredningen har inte lett till några åtgärder från politiskt håll.

EU-riktlinjer, knowledge valorisation

På EU-kommissionens DG Research & Innovation har ett omfattande arbete gjorts kring "knowledge valorisation". Mycket i detta arbete är mycket positivt. Det som är negativt är den svenska hanteringen av riktlinjerna. Många inom forskningsvärlden känner inte ens till riktlinjerna och från regeringens sida betonas frivilligheten snarare än nyttan.²⁹

Avsaknad av frågorna i viktiga dokument

I många politiska dokument saknas immaterialrättsperspektiv, inte minst kopplat till hur tillgångar kan tas tillvara. Några exempel är de som nämndes i avsnitt 2.3. Till detta kommer också exempelvis EU-kommissionens Innovation Agenda.

I den agenda som EU-kommissionen tog fram kring åtgärder för att stödja innovation inom EU nämndes särskilt behovet av mer innovationsupphandling. Vad som helt saknades var den typ av analys av de immaterialrättsliga aspekterna på upphandling som framgår av de analyser som Svenskt Näringsliv har gjort. I praktiken innebär EU-kommissionens perspektiv att än mer innovation låses in och inte kan nå ut till större marknader.

När forskningsfinansiering diskuteras saknas helt analys i vilken utsträckning som forskning finansieras i onödan för att patentinformation inte beaktats. Det saknas analys av hur många patent som blir värdelösa för att det inte funnits en plan för deras användning i samband med att patentansökan gjordes.

3.4 Kvarstår utmaningen?

Utmaningen kvarstår i högsta grad. EU-kommissionens arbete kring "knowledge valorisation" måste få uppföljning på nationell nivå. Krav kring immaterialrättigheter måste ställas i samband med forskningsfinansiering. Upphandlingsmyndigheten måste få ett tydligt uppdrag kring de immaterialrättsliga frågorna.

²⁹ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/fakta-pm-om-eu-forslag/rekommendation-om-de-vagledande-principerna-for_ha06fpm1/

4. Utmaningen ny teknisk verklighet

4.1 Vad innebär utmaningen ny teknisk verklighet?

Så här beskrevs utmaningen när den lanserades:

Den tekniska utvecklingen går otroligt fort. Nya tekniska möjligheter förändrar näringslivets förutsättningar och också allas vår vardag. Det som för något år sedan framstod som utopier är idag praktisk vardag. Regelverken som ligger till grund för de kunskapsbaserade tillgångarna har sitt ursprung i en helt annan tid. Den tekniska verklighet vi lever i idag ändrar förutsättningarna för de kunskapsbaserade tillgångarna. Hittills har detta främst uppmärksammats inom upphovsrätten, men motsvarande utveckling kan ses och förväntas även för bland annat patenträtten och mönsterrätten. För ett innovativt land som Sverige är det extra viktigt att lagstiftningen är i takt med tiden. Vi kan och bör arbeta aktivt med frågorna internationellt för att åstadkomma en uppdaterad och harmoniserad lagstiftning. Det vore bra för oss. Det vore bra för andra EU-länder. Det vore bra för att underlätta den internationella handeln.

Det som hänt sedan dess är bland annat den snabba ökningen av användning av AI, inte minst har användningen av AI kommit att hamna i den allmänna debatten.

4.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?

Analyser

Det faktum att vi står mitt uppe i en ny teknisk revolution behöver i sig inte analyseras. Det som har behövt analyseras vidare är vad detta innebär för immaterialrätten. Svenskt Näringsliv har bland annat tagit fram rapporter som grundmaterial. Hit hör en rapport av doktorand Anna Horn som togs fram under 2020, Patent Protection for Computer-Implemented Inventions.

Lansering

Utmaningen lanserades på ett webinarium hösten 2020. På seminariet lanserades bland annat Anna Horns rapport Patent Protection for Computer-Implemented Inventions. Webbinariet går att se i efterhand.³⁰

Samarbeten i påverkansarbete

På lagstiftningsområdet har det på EU-nivå kommer en stor mängd rättsakter på det digitala området de senaste åren. Det gäller både sådant som nuvarande kommission tagit initiativ till och sådant som tidigare kommission drivit fram. Det som tidigare kommission drivit fram har nu behövt komma att genomföras i medlemsstaterna.

De som arbetar med digital policy på Svenskt Näringsliv, Carola Ekblad och Carolina Brånby, har samarbetat med Christina Wainikka i de delar som rör de kunskapsbaserade tillgångarna. Ett exempel på detta är det som gjorts kring rättsakten om data.

När det första förslaget presenterades fanns delar som kunde leda till att även företagshemligheter skulle behöva delas med andra. Svenskt Näringsliv, med Carola Ekblad som ansvarig, startade ett intensivt påverkansarbete kring detta. Några exempel på vad som gjordes är ett webinarium³¹, kommentarer³² och inte minst bidra till att skapa gemensamma uttalanden³³ från flera aktörer.

Digital innovation och digitala innovationsprocesser

Under våren 2023 släpptes en rapport på svenska om digital innovation och digitala innovationsprocesser.³⁴ Rapporten tar upp frågor om innovationer som i sig är digitala, något som inte är helt lätt inom immaterialrätten. Diskussioner kring om europeisk patenträtt kan utvecklas på området är också mycket svåra eftersom regelverket är minst sagt rörigt, där den europeiska patentkonventionen har 39 medlemsländer i relation till EU:s 27. Rapporten tar också upp frågor kring när AI har använts i innovationsprocessen. Rapporten presenterades i samband med ett seminarium.³⁵

³⁰ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/kunskapsekonomins-viktigaste-tillgang-sa-behover-juridiken-utveck_1150280.html

³¹ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/digital-policy/will-the-data-act-ensure-the-continuing-competitiveness-of-europe_1182113.html

³² https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/foretagsjuridik/eus-nya-datalag-saknar-samtyckeskrav_1198620.html

³³ <https://www.buinesseurope.eu/publications/underestimating-data-acts-impact-trade-secrets-protection-will-undermine-european>

³⁴ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/ai-en-immaterialrattslig-utmaning_1195549.html

³⁵ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/digital-innovation-en-immaterialrattslig-utmaning_1194644.html

De aspekter på digital innovation och digitala innovationsprocesser som var uppe i rapporten har varit föremål för en stor mängd aktiviteter sedan rapporten publicerades, inte minst i relation till EU-parlamentariker och EU-kommissionen.

Under hösten 2023 kommer rapporten i en version på engelska. Denna version är inte bara en översättning utan riktar sig också mer till EU-kontexten än till en rent svensk kontext.

Almedalen 2019

Under Almedalen anordnade Svenskt Näringsliv ett rundabordssamtal om data som icke-materiell tillgång. Det är juridiskt en mycket knepig fråga. Det rundabordssamtalet följdes också upp av samtal i Stockholm samma höst. Nyttan med samtalen var både att få upp diskussionen på bordet, men också att få en uppfattning av de olika betraktelsesätt som finns. Det som lyftes av olika aktörer på mötena har inte minst varit till nytta i diskussionerna kring utformningen av rättsakten om Data.

Framträdanden på inbjudan av andra

Svenskt Näringsliv försöker ställa upp på olika evenemang anordnade av andra. Detta är viktigt eftersom det ger en möjlighet att nå ut till de som kanske inte normalt tar del av Svenskt Näringslivs åsikter i frågor kring immaterialrätt och en ny teknisk verklighet. Dessa aktiviteter har intensifierats under hösten 2022 och under 2023.

Under Almedalen 2023 deltog Christina Wainikka i en panel om AI och upphovsrätt. Paneldebatten anordnades av Piratpartiet och genomfördes i en fullsatt lokal. Det var ett bra sätt att nå ut till en bred publik om de upphovsrättsliga frågor som är med i Svenskt Näringslivs rapport om digital innovation och digitala innovationsprocesser.

Under hösten har det också bland annat varit aktiviteter på Bokmässan på inbjudan av STIM och framträdande på evenemang anordnade av Svenska Filminstitutet och Svensk Scenkonst.

Medieaktiviteter

Frågor kring immaterialrätt och bland annat AI har seglat upp som intressanta frågor för media har det blivit en hel del mediamedverkan om detta. Det har varit allt från morgontv på TV4 till olika poddar, från utbildningsradion till branschtidningar. Den typen av medverkan är tidskrävande men ett effektivt sätt att nå ut till många, inte minst många som normalt inte befattar sig med frågorna.

4.3 Vad har politiken gjort?

Frågor om en ny teknisk verklighet har stått högt upp på lagstiftarens agenda. I princip kan det näst intill vara en del som leder till vidare problem. De lagstiftningsåtgärder som gjorts

har till stor del brustit i teknikneutralitet. Ett exempel på detta är det så kallade DSM-direktivet på upphovsrättens område. Det behandlar bland annat frågor om plattformsansvar.

I en del andra situationer har immaterialrättsliga frågor kommit upp till diskussion inom rättsakter om helt andra frågor. Det bidrar till en lagstiftning som inte tar helhetsgrepp. Hit hör exempelvis Digital Services Act.

På EU-nivå har identifierats att EU i princip har missat tåget om att få fram stora aktörer inom plattformsekonomin. Istället för att göra analyser kring vad det beror på skapas regelverk för att komma tillrätta med "nätjättarna".

Många av de stora problemen kring immaterialrätt och digital innovation samt digitala innovationsprocesser har inte adresserats alls av politiska aktörer.

4.4 Kvarstår utmaningen?

Utmaningen inte bara kvarstår utan har ökat i betydelse. Mycket av det som för ett par år sedan kunde diskuteras i teoretiska termer har blivit praktisk verklighet. De rättsliga problem som funnits har därmed blivit än mer akuta. Lagstiftarens aktivitet på en del områden har också skapat fler problem.

5. Utmaningen globalisering

5.1 Vad innebär utmaningen globalisering?

När strategin lanserades beskrivs utmaningen så här:

Värdekedjorna blir allt mer globala och de delar av värdekedjorna som står för mest värdeskapande är till stora delar kopplat till de kunskapsbaserade tillgångarna. De immaterialrättsintensiva företagen står också för en övervägande del av EU:s export till omvärlden. Denna utveckling innebär flera utmaningar, bland annat är de immaterialrättsliga regelverken inte är fullt ut harmoniserade och i en del länder finns en bristande respekt för existerande rättigheter. En del av utmaningen är också att olika aktörer behöver uppmärksamma vad som gäller när innovationer flödar över nationsgränser. I praktiken handlar detta om Sveriges konkurrenskraft. Många av våra konkurrentländer gör stora satsningar kring att bättre ta tillvara sina kunskapsbaserade tillgångar.

Det som har tillkommit sedan dess är ökade geopolitiska spänningar, inte minst genom att immaterialrättigheter också kan sägas ha blivit en del av slagfältet i internationella konflikter.

5.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?

Analyser

Svenskt Näringsliv har fortsatt analysera den internationella utvecklingen på området. Inte minst har samverkan skett med avdelningen för internationella och EU-frågor. Internt har bland annat en workshop genomförts för att diskutera vilka immaterialrättsliga frågor som är centrala utifrån ett handelsperspektiv.

Lansering

Utmaningen lanserades på ett seminarium under hösten 2019.³⁶ Bland talarna återfanns Anna Stellingner, då nyutnämnd chef för avdelningen för internationella och EU-frågor, samt representanter från WIPO som var i Sverige med anledning av de SIDA-finansierade utbildningarna som genomfördes av Patent- och registreringsverket.

³⁶ Information om seminariet finns inte kvar på hemsidan.

Med i alla beskrivningar

Det internationella perspektivet, inte minst behovet av att ha en uppdaterad världsbild. Ett sätt att beskriva detta handlar om att visa att Asien numera också står för mycket innovation. Det perspektivet är viktigt för att vidta rätt åtgärder kring exempelvis innovationssatsningar.

Globalisation in the knowledge economy

Hösten 2023 släppte Svenskt Näringsliv en rapport, skriven av Christina Wainikka, om globalisering och immaterialrätt.³⁷ Rapporten är skriven på engelska för att även kunna användas i en internationell kontext.³⁸ Den har nu börjat spridas, inte minst till EUIPO och DG TRADE.

Rapporten släpptes i samband med ett seminarium.³⁹

International Chamber of Commerce

Christina Wainikka ingår i International Chamber of Commerce, Global IP Commission. Hon har också talat för dem, även om rapporten om globalisering. Engagemanget där är inte minst viktigt för att odla internationella kontakter som är viktiga för att sätta de svenska företagens situation i ett nytt ljus.

WCC 2023

Christina Wainikka var en av talarna på World Chambers Congress i Genève 2023. Temat för den delen av kongressen var Innovation by all and for all. Förutom fokus på de mindre företagens perspektiv var också frågor kring bland annat situationen för verksamheter i ”den globala södern” uppe till diskussion. Det är mycket viktigt att ta dessa diskussioner, inte minst eftersom frågor kring nord-syd och öst-väst konflikter försvårar för internationellt samarbete samt för harmonisering av lagstiftning.

5.3 Vad har politiken gjort?

De som arbetar med handelsfrågor förstår ofta att immaterialrättsfrågorna är viktiga. Inte minst är det tydligt eftersom de immaterialrättsintensiva företagen står för 90 % av EU:s export. Problemet är dock att de inte alltid bjuder in immaterialrättsexperter till

³⁷ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/immaterialratt-och-handelspolitiken-maste-ga-hand-i-hand_1204566.html

³⁸ https://www.svensktnaringsliv.se/english/trade-policy-must-walk-hand-in-hand-with-ip-policy_1204651.html

³⁹ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/globalisering-som-immaterialrattslig-utmaning-sa-sakrar-vi-sverig_1204043.html

diskussionerna. På motsatta sidan är det också ett problem att immaterialrättsexperter så sällan talar om internationell handel och det faktum att immaterialrättsliga regler kan blockera fri rörlighet inom EU lika väl som handel med andra delar av världen.

5.4 Kvarstår utmaningen?

Utmaningen kvarstår i högsta grad. Inte minst har de nya geopolitiska spänningarna mellan olika delar av världen påverkat även de immaterialrättsliga frågorna. Det påverkar den internationella handeln. Det faktum att EU halkar efter i innovations- och konkurrenskraft har också immaterialrättsliga dimensioner.

6. Utmaningen regelverk i behov av förändring

6.1 Vad innebär utmaningen regelverk i behov av förändring?

Så här beskrevs utmaningen i samband med att den lanserades:

Till skillnad från flera konkurrentländer har Sverige inte en nationell innovationsstrategi som är kopplad till en immaterialrättsstrategi. Detta är något som får konsekvenser i en värld där företags värde och länders konkurrenskraft alltmer hänger samman med hur väl man tar tillvara på kunskap. För ett innovativt och handelsberoende land får detta betydelse, exempelvis står de immaterialrättsintensiva företagen för hela 96 % av EU:s export till omvärlden.

Många av de rättsliga regleringarna kring de kunskapsbaserade tillgångarna bygger på avvägningar som gjordes på 1800-talet. Inte ens med den bästa vilja kan vi säga att världen ser likadan ut idag som den gjorde då. Näringslivet ser helt annorlunda ut, där nästan alla företag är del av globala värdekedjor. De tekniska möjligheterna ser helt annorlunda ut. Inte minst är det allt tydligare att innovationer inte bara är nya tekniska lösningar utan även bland annat tjänsteinnovationer.

Innovation handlar mycket om att hitta lösningar för framtiden. De rättsliga grunderna kring hur innovationerna ska tas tillvara genom de kunskapsbaserade tillgångarna blickar dock i stor utsträckning bakåt, både vad gäller reglernas utformning och deras tillämpning.

Det som påverkat arbetet har framförallt varit det faktum att vi har en väldigt aktiv lagstiftare framförallt på EU-nivå. Det gör att arbetet i den här delen till stora delar präglats av att vara reaktivt.

6.2 Vad har Svenskt Näringsliv gjort?

Analys

Svenskt Näringsliv har fortsatt göra analyser av vilka regelverk som behöver utvecklas och hur. Det har också gjorts analyser av förslag som har kommit för att se vilka konsekvenser de kan komma att få.

Lansering

Utmaningen lanserades den 10 december 2020 genom ett webinarium.⁴⁰ Webbinariet innebar också att hela strategin lanserades. Det gjordes en poäng av att det var Nobeldagen.

Samägande

När det är många som skapar tillsammans, vilket är vanligt i många typer av innovationsprocesser, styrs samägandet av samäganderättslagen från 1904. Det kan självklart lösas på andra sätt genom avtal, men frågan är om de inlåsningseffekter som detta skapar behöver göras om. Detta har lyfts i olika sammanhang, ofta med konkreta fall som utgångspunkt.

Skydd för geografiska indikationer

Det har på EU-nivå föreslagits ett skydd för geografiska indikationer inte bara för jordbruksprodukter utan även för hantverks och industriprodukter. Svenskt Näringsliv tog i början av 2020 fram en rapport, skriven av Linnea Harnesk och Christina Wainikka, med sina ställningstaganden. Rapporten har citerats av EU-kommissionen, men påverkade inte deras vilja att ta fram förslaget. Deras förslag presenterades 2022. Det ser ut att gå igenom.

Det var bra att Svenskt Näringsliv så tidigt tog fram en tydlig rapport om frågorna, den har kunna ligga till grund för det fortsatta lobbyarbetet. Inte minst har detta varit bra i kontakter med EU-parlamentariker. Rapporten har också kunnat användas som grund för arbetet med remissyttranden med mera.

Designrätten

Det uttalades redan för många år sedan att efter att översynen av varumärkesrätten var gjord stod designrätten näst på tur. Det gjorde att Svenskt Näringsliv tidigt kunde inleda arbetet med att ta fram positionspapper och liknande. Svenskt Näringsliv anordnade ett webinarium och släppte en rapport, skriven av Linnea Harnesk och Christina Wainikka, våren 2022.⁴¹ Det var aviserat att EU-kommissionen skulle släppa sitt förslag då, men det kom först till hösten.

Rapporten och seminariet har använts i relation till EU-kommissionen och inte minst EU-parlamentariker. Vad det verkar få Svenskt Näringsliv inte stöd i sina förslag.

⁴⁰ <https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/kunskapsekonomins-viktigaste-tillgang-sa-behover-regelverk-och-ti-1157105.html>

⁴¹ <https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/behovet-av-en-uppdaterad-monsterratt-1182720.html>

Patent

Patenträtten är stadd i ganska stor förändring. Rent nationellt behöver det tillkomma en ny nationell patentlag. Svenskt Näringsliv trycker på för att detta ska ske. När det gäller utvecklingen av patenträtten på EU-nivå har Svenskt Näringsliv arbetet med frågan främst utifrån perspektivet av de digitala innovationerna.

Svenskt Näringsliv är djupt engagerat i arbetet med substantiell patentlagsharmonisering. En viktig del i detta arbete är att undvika att patenträttsliga frågor istället hanteras i bilaterala handelsavtal.

Svenskt Näringsliv har också arbetet med frågor kring det enhetliga patentet, bland annat genom att anordna seminarier om de nya reglerna.

Företagshemligheter

Skyddet för företagshemligheter är problematiskt, inte minst i svensk rätt. Detta är något som Svenskt Näringsliv lyft i många olika sammanhang, inte minst genom egna seminarier. Christina Wainikka har skrivit en lagkommentar till 2018 års svenska lag, där problemen med lagstiftningen lyfts fram.⁴²

Från lagstiftarens sida har flera förslag kommit som handlar om att underminera skyddet för företagshemligheter. Det gäller bland annat ovan nämnda rättsakt om data, men även förslaget till reglering på EU-nivå kring AI och förslaget till digitala produktpass. Här har det grundläggande arbetet kring synen på företagshemligheter varit till nytta i påverkansarbetet.

Det kom en utredning 2020 med förslag på förstärkt skydd för företagshemligheter i Sverige.⁴³ Det har ännu inte föranlett ny lagstiftning. Svenskt Näringsliv lämnade remissyttrande.

Upphovsrätten

Upphovsrätten inom EU är problematisk, av många olika skäl. Ett skäl är den bristfälliga harmoniseringen. Ett annat skäl är bristen på näringslivsperspektiv. För att råda bot på det bristande näringslivsperspektivet har en upphovsrättsgrupp skapats med representanter från organisationer och företag som arbetar mycket med upphovsrättsfrågor. Denna grupp har dels haft en mängd egna möten, men också genomfört flera möten med politiker.

⁴² <https://www.jpinfo.net/se/tjanster/beslutsstod/jp-juridiskt-bibliotek/lagen-om-foretagshemligheter-med-kommentarer/>

⁴³ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2020/12/ds-202026/>

I samband med att DSM-direktivet skulle ha varit genomfört anordnade Svenskt Näringsliv ett seminarium om behovet av att modernisera upphovsrätten.⁴⁴

6.3 Vad har politiken gjort?

I Sverige har ett antal utredningar tillsatts på upphovsrättens område. Av dessa är det den om genomförandet av DSM-direktivet som lett till ny lagstiftning.

Det har kommit ett förslag om nya regler kring företagshemligheter 2020. Förslaget var i stort sett välkommet, men hade några brister. Det har ännu inte lett till lagstiftningsåtgärder.

På EU-nivå är problemet inte brist på initiativ. Det är snarare tvärtom. Det kommer för många förslag som pekar åt så olika håll.

6.4 Kvarstår utmaningen?

Utmaningen kvarstår i högsta grad. Det har inte ens diskuterats om samägandet till immateriella ska ses över. Flera av de lagstiftningsförslag som har varit uppe under de senaste åren har blivit lagstiftning. Det gör ändå inte att det inte finns stora reformbehov inom flera av de centrala immaterialrättsliga lagarna, såsom patent- och upphovsrätten. Skyddet för företagshemligheter behöver också stärkas, inte minst i ljuset av kopplingen till cybersäkerhet.

⁴⁴ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/immaterialratt/kunskapsekonomens-viktigaste-tillgang-upphovsrattens-behov-av-mod_1170537.html

7. Vägar framåt

7.1 Behov av ett omtag

De policyförslag som beskrevs i Svenskt Näringslivs immaterialrättsstrategi behöver beskrivas än tydligare. Det finns flera åtgärder som skulle lösa inte bara en utan flera utmaningar. Det är också viktigt att för att kunna ligga till grund för politiska beslut behöver förslagen vara tillräckligt konkreta. Detta blir en viktig del i arbetet framåt. Följande åtgärder bör vidtas av den svenska regeringen.

Nationell immaterialrättsstrategi

Många av Sveriges konkurrentländer har antagit nationella immaterialrättsstrategier, såsom Finland och Irland. EU-kommissionens handlingsplan för immaterialrätt har tjänat som grund för exempelvis en immaterialrättsstrategi i Danmark. Internationellt finns strategier i exempelvis Kina, Singapore och Brasilien.

En nationell immaterialrättsstrategi måste innehålla en kartläggning av nuläget. I bland annat Finland, Korea och Brasilien har satsningar gjorts på att kartlägga utbildningsväsendet hanterar frågorna. Svenskt Näringsliv har gjort en del sådana insatser, men kan inte ta det nationella ansvaret för detta. Det måste ligga på det offentliga.

Det finns stora brister inom lärosätena när det gäller kunskap om immaterialrättigheter. Det visades i SOU 2020:59. Den utredningens förslag kring immaterialrättigheter bör genomföras, förslagen har redan varit remitterade.

Krav bör ställas i samband med forskningsfinansiering. De statliga forskningsfinansiärerna bör ställa krav på bland annat att patentinformation beaktats i samband med forskningsansökningar. Forskningsfinansiärerna bör också ställa krav kring hantering av immaterialrättigheter, vare sig det gäller öppen innovation eller att skapa förutsättningar för skydd.

Upphandlingsmyndigheten bör ges ett tydligt uppdrag kring immaterialrättsfrågorna. Idag hanterar myndigheten knappt frågorna alls. Detta leder till att personer i upphandlingssystemet alltför sent uppmärksammar frågorna.

Sverige bör ta tydlig ställning kring de immaterialrättsliga frågorna i alla diskussioner om internationell handel. Svensk utrikeshandelspolitik måste spegla behoven av de innovativa företagen, inte minst när det gäller att hanteringen av de immaterialrättsliga frågorna.

Det finns ett antal regelverk som behöver moderniseras. Det gäller exempelvis samäganderättslagstiftningens inverkan på immaterialrättigheterna och skillnader i lärarundantag för olika typer av innovationer.

Innovationsutredning

För ett par år sedan gjordes en utredning, SOU 2020:59, som såg över delar av det svenska innovationslandskapet. Sverige behöver en utredning som täcker hela innovationslandskapet. Sverige behöver se över vilka insatser som faktiskt har effekt och vilka insatser som bara göder själva systemet, inte innovation.

Hanteringen av kunskapsbaserade tillgångar har i Sverige hamnat i skymundan när det offentliga Sverige talar om innovation. Det behöver utredas hur detta ska åtgärdas, denna hantering går ut över svensk konkurrenskraft.

Innovationsagenda

En innovationsutredning behöver utmynnas i en innovationsagenda, som en politisk karta och kompass för innovationspolitiken. Denna innovationsagenda måste innehålla tydliga riktlinjer kring de kunskapsbaserade tillgångarna och alltså bygga vidare på den nationella immaterialrättsstrategin.

Kompetenscenter

Finland har sedan många år ett IPR University Center. Sverige bör inrätta ett liknande, men med det tillägg att även Patent- och registreringsverkets kompetens tas tillvara. Behoven som ett sådant center kan fylla är flera. Ett sådant center kan samla kunskap som idag är spridd i Sverige. Detta kan underlätta för forskning kring de immaterialrättsliga frågorna, en forskning som är nödvändig för att bland annat kunna hantera utmaningarna som följer av den nya tekniska verkligheten.

Centret kan också synliggöra kunskap som finns på området och göra den tillgänglig för de som behöver kunskapspåfyllnad under yrkeslivet. Centret skulle också kunna vara ett kunskapsstöd för aktörer i innovationssystemet.

7.2 Kampen fortsätter! Eller?

När arbetet med immaterialrättsstrategin inleddes på Svenskt Näringsliv började detta arbete nästan från noll. Det var en satsning som gjordes på området i form av bland annat inrättandet av en ny tjänst.

Utvärderingen visar att kampen behöver tas vidare.